

Posudek oponenta na diplomovou práci Evy Černé *Surrealistické momenty v románové tvorbě Raymonda Queneaua*

„Queneau je jediným spisovatelem, který sice pět let docházel do (ortodoxní) surrealistické skupiny, ale nebyl jí nijak ovlivněn. Ba co více, vyvodil z toho závěr, že tímto způsobem se vůbec nemá psát“, čteme ve *Slovníku francouzské literatury 20. století*.¹ Diplomová práce Evy Černé jako by si kladla za cíl vyvrátit tento poněkud kategorický soud z pera francouzského spisovatele, básníka a spoluzakladatele OuLiPo Jacquesa Bense, který pro slovník zpracoval heslo věnované jeho učiteli Raymond Queneauovi.

S takovýmto rozhodnutím nelze než souhlasit. Po opuštění skupiny Queneau se surrealismem zápasí tak urputně a utíká před ním do (alespoň na první pohled) tak opačného extrému literárního pole, že čtenář brzy získává jisté pochybnosti o autorově skutečném odpoutání se od prvotních inspiračních zdrojů. Pět let mládí prožitých pod vlivem tak silné osobnosti, jakou byl Breton, a dalších šest let psychoanalýzy jistě nelze jednoduše odbýt posměšnými verši ze sbírky *Chêne et chien* či parodickými pasážemi z románu *Odile*. Eva Černá se ve své diplomové práci zaměřuje právě na četné „reziduální zbytky“ surrealistické poetiky, které můžeme najít v celé autorově tvorbě.

Po úvodních faktografických kapitolách věnovaných stručnému shrnutí surrealistického náhledu na život a tvorbu (1), životopisu Raymonda Queneaua a jeho působení ve skupině (2-3) či pozdější autorově orientaci na matematiku, vědomou konstrukci děl a problematiku předem definovaných omezení, která mají stimulovat tvorbu (4), diplomandka přechází ke stěžejní části své práce, a to k surrealistickým vlivům přetrvávajícím v Queneauově tvorbě dávno po jeho oficiálním rozchodu s Bretonovou skupinou.²

S využitím četných ukázek z Queneauových románů (v menší míře i z poezie) Eva Černá dokládá surrealistické užití jazyka, zpracování snů, efekty zázračna, ale i přítomnost autobiografických prvků či narušení tradiční románové kompozice, tedy vše, co autora navzdory veškerým proklamacím řadí mezi tvůrce, kterým je blízké surrealistické nahlížení na svět.

Autorka si je samozřejmě vědoma logické opozice mezi zastánci „inspiračního“ přístupu k tvorbě (autor = médium či prorok, jehož ústy promlouvá Bůh, božstva, Múzy, podvědomí, kolektivní zkušenost lidstva, nebo alespoň nějaká psychotropní látka atd.) a propagátory „řízené“ tvorby (autor = inženýr, konstruktér či doslova „řemeslník“ skládající své dílo vědomými postupy z předem pečlivě volených prvků). Po svém rozchodu se surrealisty se Queneau sice vědomě vzdal první pozici a směřoval k té druhé, nicméně k dokonalému přechodu nikdy nedošlo. Z tohoto pohledu velmi oceňuji ty pasáže práce, v nichž autorka zdůrazňuje, že oulipovské experimenty s automatickými transformacemi a náhodnými výsledky či patafyzická studia „zákonů řídících výjimky“ nejsou surrealistické poetice vůbec cizí a že výše zmíněná opozice sice dokonale platí v teorii, ale že v praxi tato protichůdná hlediska mohou vést k obdobným výsledkům. Jinak řečeno, k imaginaci, nevědomí, snu či zázračnu se autoři vždy propracovávají přes určitou absenci kontroly. Ta však může mít podobu jak automatického psaní, tak využití matematické náhody.

Diplomovou práci Evy Černé považuji za tematicky zajímavou, logicky členěnou a solidně zpracovanou, i když jistým výtkám se nevyhnu.

¹ *Dictionnaire de la littérature française du XXe siècle*. Paris : Albin Michel, 2000, s. 611.

² Z kontextu jednoznačně vyplývá, že důvody opuštění skupiny byly do značné míry osobní (Bretonova homofobie) a že „programové“ odlišnosti se prosadily až mnohem později. Dnes můžeme jen spekulovat o tom, že kdyby byl „papež surrealismu“ o něco méně dogmatický a lidsky nesnášenlivý, surrealismus by patrně časem nabyl rozmanitějších podob a možná by nevyklouval ani jistou porci matematiky ve službách „zázračna“.

Především bych uvítala větší terminologickou přesnost nebo alespoň základní definice pojmů, se kterými autorka pracuje:

- Co jsou to ony „momenty“, o nichž se neustále hovoří? Témata? Motivy? Prvky? Hlediska? Topoi? Vyprávěcí postupy? Vlivy? Pozůstatky? Stopy? Literární teorie nepracuje s termínem „moment“, takže pokud ho autorka používá (dokonce uvádí v názvu práce), mělo by být přesně vysvětleno, oč jde. Ve francouzské verzi résumé je tento pojem ještě zmatečnější, protože ani jedna z jeho oficiálních definic („bref intervalle de temps“, „durée plus ou moins longue“, „occasion“) nedává smysl. Z kontextu práce mi vyplývá, že autorka nechápe toto slovo ve smyslu časovém, ale tematickém (moment = okolnost, činitel, hledisko), ale tato volba se mi nejeví jako šťastná. Proč by dekonstrukce racionálního jazyka, sen, zázračno či autobiografie měly být „momenty“?
- Na s. 55 autorka volně operuje pojmy „fantazie“, „zázračno“, „fantastično“, „imaginace“ atd., aniž by opět definovala, co jimi má na mysli. Osobně bych se přikláněla k obvyklému Todorovovu rozlišování mezi *zázračnem* (předpokládajícím nadpřirozené vysvětlení popisovaných jevů), *podivuhodnem* (umožňujícím přirozený výklad, ať už je jakkoli krkolomný) a *fantastičnem* (trvajícím po dobu váhání mezi prvním a druhým typem vysvětlení). Strukturalisté obvykle rozlišují ještě „čisté podivuhodno“, „fantastično-podivuhodno“, „fantastično-zázračno“ a „čisté zázračno“, ale do takových detailů snad nemusíme zacházet. Autorkou popisované pasáže (válka mezi Francouzi a Etrusky aj.) sice spadají do kategorie zázračna, ale nevykazují ani jeden z charakteristických znaků fantastična, které Eva Černá rovněž zmiňuje. Pozor tedy na pojmy!
- Znáám „cyklickou kompozici“ románů, ale o „kruhové konstrukci“ (např. s. 23) jsem nikdy neslyšela.
- Pojem „metafyzická filozofie“, který se v práci několikrát opakuje, by také asi stál za upřesnění.
- Proč je francouzský termín „surréalité“ jednou překládán jako „surrealita“ (s. 49), jindy jako „nadrealita“ (s. 50)?
- Proč jsou u dávno přeložených a v Čechách notoricky známých děl (*Magnetická pole*) užívány francouzské názvy?
- Proč autorka neskloňuje cizí příjmení (Joyce) podle platných českých norem?

Autorčina čeština je obecně příjemná a kultivovaná, až na jednu celkem překvapivou vlastnost, a to naprosto chybné užívání slovesných vidů. (Jednotlivé výskyty jsem vyznačila přímo do práce, protože jejich vypisováním bych tento posudek prodloužila o několik stran.) V češtině existují nedokonavá slovesa mající tři formy (minulou, přítomnou a budoucí) a slovesa dokonavá mající jen formy dvě (minulou a budoucí).³ V delších úsecích textu by se autorka také měla držet jednoho vidu, nikoli náhodně přeskakovat z dokonavého na nedokonavý a tím z budoucnosti do přítomnosti.

Ze syntaktického hlediska pak občas zarážejí chybějící interpunkce u vložených vedlejších vět a četné antepozice či postpozice syntagmat, v jejichž důsledku se vedlejší věty značně vzdalují větným členům, které rozvíjejí.

Také pozor na nesprávně užitá předložková vazby („ve vztahu k“, nikoli „s“; „na každém řádku“, nikoli „v každém řádku“; „kritika koho/čeho“, nikoli „kritika proti komu/čemu“; „zachránit před kým/čím“, nikoli „od koho/čeho“; „sestupuje se schodů“, nikoli „ze schodů“;

³ Například vyjádření „v předchozím ději se čtenář dozví“ (s. 44) je v češtině nesmyslné. Buď bylo možné použít „dozvěděl“ (minulý čas), nebo „dozvídá“ (historický prezens), ale „dozví“ (futurum) je v rozporu se sémantikou věty. Nelze říci „loni o dovolené se seznámím se svým manželem“, nebo „před deseti lety zemřu“...

„označovat někoho za někoho“, nikoli „jako někoho“; „tendence vytvořit“, nikoli „tendence o vytvoření“; „být pod vlivem koho/čeho“, nikoli „ve vlivu“), krkolomnou syntax („tato metoda spočívá v tom zaměnit...“ – s. 26, „výraz touhy, že...“ – s. 44, „, do které vlastně ani neví, zda patřit chce“ – s. 60), chyby v zájmenech přivlastňovacích („jeho, její“ versus „svůj“, přivlastňujeme-li podmětu věty) a kondicionálu („jako by“ versus „jakoby“) nebo neexistující slovesa (v češtině opravdu nelze používat tvar „oddálit se od něčeho“ ve smyslu „vzdálit se něčemu“, „odchýlit se od něčeho“, „odmítnout něco“).

Navzdory všem výše uvedeným výtkám diplomovou práci Evy Černé jednoznačně doporučuji k obhajobě jako zajímavý a přínosný text. V konečném součtu váhám mezi hodnocením „výborně“ a „velmi dobře“, takže bude záležet i na ostatních členech komise a samozřejmě na studentčině výkonu přímo na místě.

V Praze dne 7. 1. 2013

PhDr. Eva Voldřichová Beránková, Ph.D.